QURBONJON DODHOH – O‘LOY MALIKASI: TARIXIY SHAXS VA MILLIY QAHPAMONLIK TIMSOLI

Rishton tumani 2-son texnikumi Tarix fani o‘qituvchisi

Eraliyeva Muniraxon Zaylobidinovna

Email. eraliyevamuniraxon@gmail.com

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyo tarixida muhim o‘rin tutgan tarixiy shaxs — Qurbonjon Dodhohning hayoti, siyosiy faoliyati va xalq ozodligi yo‘lidagi kurashi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada uning Oloy vodiysidagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga ta’siri, Rossiya imperiyasi bilan munosabatlari hamda diplomatik va harbiy strategiyalari yoritilgan. Shuningdek, uning “Oloy malikasi” sifatidagi tarixiy obrazi va bugungi kundagi tarbiyaviy ahamiyati ham ko‘rib chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *Qurbonjon Dodhoh, Oloy vodiysi, milliy ozodlik, Rossiya imperiyasi, tarixiy shaxs, diplomatiya, xalq qahramoni.*

АННОТАЦИЯ. *В данной статье научно анализируется жизнь и деятельность исторической личности конца XIX – начала XX века — Курбанджан Датка, сыгравшей важную роль в истории Центральной Азии. Рассматриваются её политическая деятельность, участие в общественно-политических процессах Олайской долины, а также отношения с Российской империей. Особое внимание уделяется её дипломатическим и военным стратегиям, а также формированию образа «Алайской царицы» и её историческому значению в современном воспитательном процессе.*

Ключевые слова: *Курбанджан Датка, Алайская долина, национальное освобождение, Российская империя, историческая личность, дипломатия, народный лидер.*

ABSTRACT. *This article provides a scientific analysis of the life and political activity of the prominent historical figure of the late 19th and early 20th centuries — Kurmanjan Datka, who played a significant role in the history of Central Asia. The study examines her involvement in socio-political processes in the Alai Valley, her relations with the Russian Empire, and her use of both diplomatic and military strategies. Special attention is given to her image as the "Queen of Alai" and her contemporary educational and historical significance.*

Keywords: *Kurmanjan Datka, Alai Valley, national liberation, Russian Empire, historical figure, diplomacy, folk leader.*

KIRISH Markaziy Osiyo tarixida XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida yuz bergan siyosiy jarayonlar mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotiga chuqur ta'sir ko'rsatgan davr sifatida e'tirof etiladi. Bu davrda Rossiya imperiyasining Turkiston hududiga kengayishi natijasida an'anaviy boshqaruv tizimlari, mahalliy siyosiy tuzilmalar hamda ijtimoiy munosabatlar sezilarli darajada o'zgarishga uchradi. Ana shunday murakkab tarixiy sharoitda xalqning mustaqillik va o'zligini saqlab qolish yo'lidagi kurashlari turli ko'rinishlarda namoyon bo'ldi.

Mazkur jarayonlarda Oloy vodiysi alohida strategik va siyosiy ahamiyatga ega hududlardan biri bo'lib, bu yerda yashovchi aholi o'zining mustahkam ijtimoiy birliklari, an'anaviy boshqaruv tizimi va mustaqil hayot tarzini saqlab qolishga intilgan. Shu hududda yetishib chiqqan tarixiy shaxslardan biri — Qurbonjon Dodhoh bo'lib, u nafaqat oila va urug' boshlig'i, balki butun Oloy aholisi manfaatlarini himoya qilgan siyosiy va ma'naviy yetakchi sifatida ham tarix sahifalaridan munosib o'rin egallagan.

Qurbonjon Dodhoh faoliyat yuritgan davr Markaziy Osiyoda harbiy bosqinlar bilan bir qatorda diplomatik muzokaralar, mahalliy hokimiyatni qayta tashkil etish va yangi boshqaruv tizimining joriy etilishi bilan

xarakterlanadi. Aynan shu davrda u o‘zining siyosiy sezgirligi, vaziyatni to‘g‘ri baholay olish qobiliyati hamda xalq manfaatlarini ustuvor qo‘yishi bilan ajralib turgan. Tarixiy manbalarda uning nafaqat qurolli qarshilikka, balki murosa va diplomatiyaga ham katta ahamiyat bergani qayd etiladi.

Shuningdek, Qurbonjon Dodhoh shaxsining tarixiy ahamiyati uning gender nuqtai nazardan ham noyob ekanligida namoyon bo‘ladi. Chunki o‘sha davr ijtimoiy tuzumida ayol kishining siyosiy yetakchi sifatida faoliyat yuritishi kam uchraydigan hodisa bo‘lib, bu uning ijtimoiy mavqeini yanada oshirgan. U xalq orasida “Oloy malikasi” nomi bilan tanilib, bu nom uning nafaqat hokimiyat vakili, balki ma’naviy yetakchi sifatidagi obro‘sini ham ifodalaydi.

Mazkur maqolada Qurbonjon Dodhohning hayoti va faoliyati tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi, uning siyosiy strategiyasi, xalqni birlashtirishdagi roli hamda Rossiya imperiyasi bilan bo‘lgan munosabatlari ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, uning merosining bugungi kunda milliy o‘zlikni anglash va vatanparvarlik tarbiyasidagi ahamiyati ham o‘rganiladi.

TADQIQOT METADALOGIYASI

XIX asr ikkinchi yarmida Oloy vodiysining siyosiy holati. XIX asrning ikkinchi yarmida Markaziy Osiyo hududida kuchli siyosiy jarayonlar kechayotgan bo‘lib, Rossiya imperiyasining janubiy yo‘nalishda kengayishi natijasida Buxoro amirligi, Qo‘qon xonligi va tog‘li hududlar o‘rtasidagi an’anaviy siyosiy muvozanat buzila boshladi. Ayniqsa, Oloy vodiysi strategik jihatdan muhim hudud sifatida e’tiborga tushdi, chunki u Farg‘ona vodiysi bilan tog‘li hududlar o‘rtasidagi tabiiy yo‘lak vazifasini bajargan.

Shu davrda mahalliy aholi o‘z mustaqil hayot tarzini saqlab qolishga intilar, markaziy hokimiyatlarning bosimi esa tobora kuchayib borardi. Bunday murakkab siyosiy vaziyatda mahalliy yetakchilarning roli nihoyatda muhim bo‘lib, ular xalqni birlashtirish, tartibni saqlash va tashqi bosimga qarshi turish vazifasini bajargan.

Qurbonjon Dodhohning yetakchilik faoliyati va ijtimoiy mavqei. Qurbonjon Dodhoh Oloy vodiysi aholisining hurmatiga sazovor bo‘lgan yetakchi sifatida tarixga kirgan. U faqatgina oilaviy yoki urug‘ boshlig‘i emas, balki keng hududdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatgan shaxs edi. Uning yetakchilik faoliyati quyidagi asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘lgan: Ijtimoiy birlashtirish: turli urug‘ va qabilalar o‘rtasidagi nizolarni bartaraf etib, ularni umumiy manfaatlar atrofida birlashtirish; Tartibni saqlash: ichki nizolar va kichik mojarolarni mahalliy an’anaviy huquq asosida hal etish; Xalq manfaatini himoya qilish: tashqi bosim kuchaygan davrda aholining yer, mulk va hayot xavfsizligini ta’minlash. Qurbonjon Dodhohning eng muhim fazilatlaridan biri uning adolat tamoyiliga sodiqligi bo‘lib, u qaror qabul qilishda shaxsiy manfaatdan ko‘ra jamoa manfaatini ustuvor qo‘ygan. Rossiya imperiyasi bilan munosabatlar va diplomatik yondashuv Rossiya imperiyasi Oloy va Farg‘ona hududlariga yaqinlashgan davrda qurolli qarshilik harakatlari bilan bir qatorda diplomatik muzokaralar ham muhim o‘rin egallagan. Qurbonjon Dodhoh bu jarayonda faqat harbiy qarshilik emas, balki murosaga asoslangan siyosiy yondashuvni ham qo‘llagan. Tarixiy ma’lumotlarga ko‘ra, u imperiya vakillari bilan muzokaralarda qat’iy, biroq oqilona pozitsiya tutgan. Uning asosiy maqsadi xalqning ortiqcha qon to‘kilishiga yo‘l qo‘ymaslik, shu bilan birga ularning manfaatlarini imkon qadar saqlab qolish bo‘lgan. Bu yondashuv uni oddiy harbiy yetakchidan ko‘ra kengroq siyosiy tafakkurga ega davlat arbobiga yaqinlashtiradi. Shu sababli ham u nafaqat qarshilik ko‘rsatuvchi shaxs, balki diplomatik murosa timsoli sifatida ham tarixda qolgan.

Harbiy va strategik qarorlar. Oloy vodiysi tog‘li hudud bo‘lgani uchun harbiy harakatlar murakkab sharoitda kechgan. Qurbonjon Dodhoh ushbu geografik ustunliklardan oqilona foydalangan holda, mudofaa strategiyasini mahalliy sharoitga moslashtirgan. Uning strategik yondashuvi quyidagi jihatlarda ko‘rinadi: tog‘li hududlardan mudofaa nuqtalari sifatida foydalanish;

kichik, ammo harakatchan guruhlar orqali qarshilik ko‘rsatish; aholining resurslarini ehtiyotkorlik bilan boshqarish. Bu usullar uning harbiy tajribasi chuqur bo‘lganini va u vaziyatni real baholay olganini ko‘rsatadi. “Oloy malikasi” unvonining shakllanishi Xalq orasida Qurbonjon Dodhohning “Oloy malikasi” deb atalishi bejiz emas. Bu unvon uning nafaqat siyosiy, balki ma’naviy yetakchi sifatidagi o‘rnini ham ifodalaydi. U xalq orasida adolat, donolik va matonat ramzi sifatida qaralgan. Uning shaxsiy fazilatlari — sabr-toqat, qat’iyat, oqilona qarorlar qabul qilish qobiliyati — uni o‘z davrining eng nufuzli ayol yetakchilaridan biriga aylantirgan. Bu esa Markaziy Osiyo tarixida ayol rahbarlarning o‘rni haqida alohida ilmiy xulosa chiqarishga asos bo‘ladi.

Tarixiy merosi va ilmiy ahamiyati. Qurbonjon Dodhohning faoliyati faqat tarixiy voqelik sifatida emas, balki bugungi kunda ham ijtimoiy va pedagogik ahamiyatga ega. Uning hayoti vatanparvarlik, fidoyilik va milliy birlik g‘oyalarini targ‘ib qilishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Zamonaviy tarixshunoslikda u shaxs nafaqat mahalliy yetakchi, balki Markaziy Osiyoda siyosiy madaniyatning shakllanishiga hissa qo‘shgan tarixiy figura sifatida o‘rganilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR Xulosa qilib aytganda, Qurbonjon Dodhohning hayoti va faoliyati Markaziy Osiyo tarixida alohida o‘rin egallaydi. U yashagan davr murakkab siyosiy jarayonlar, tashqi bosqinlar va ichki ijtimoiy o‘zgarishlar bilan tavsiflanadi. Shunday murakkab sharoitda Qurbonjon Dodhohning yetakchilik qobiliyati, siyosiy donishmandligi va xalq manfaatlarini ustuvor qo‘yishi uni nafaqat mahalliy boshliq, balki keng miqyosdagi siyosiy arbob darajasiga ko‘targan.

Uning faoliyatida ikki asosiy yo‘nalish — harbiy qarshilik va diplomatik muzokaralar uyg‘un holda namoyon bo‘ladi. Bu holat uning faqat kuch ishlatishga asoslangan emas, balki murakkab siyosiy vaziyatlarni tahlil qila oladigan va murosa yo‘lini ham tanlay oladigan yetuk rahbar bo‘lganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, xalqni ortiqcha qon to‘kilishidan asrashga intilishi uning

insonparvarlik tamoyillariga sodiqligini tasdiqlaydi. Qurbonjon Dodhoh shaxsining tarixiy ahamiyati uning gender jihatdan ham noyob ekanida namoyon bo‘ladi. O‘sha davr ijtimoiy tuzumida ayol kishining siyosiy yetakchi sifatida faoliyat yuritishi kam uchraydigan holat bo‘lib, bu uning jamiyatdagi mavqeini yanada mustahkamlagan. Shu sababli u xalq orasida “Oloy malikasi” nomi bilan e’tirof etilib, bu nom keyinchalik tarixiy ramzga aylangan.

Bugungi kunda uning merosi faqat tarixiy manba sifatida emas, balki yosh avlodni vatanparvarlik, milliy g‘urur, fidoyilik va birlik ruhida tarbiyalashda muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Uning hayoti asosida shuni xulosa qilish mumkinki, kuchli shaxsiyat, adolatga sodiqlik va xalq manfaatini ustuvor qo‘yish har qanday tarixiy davrda ham jamiyat taraqqiyotining muhim omili bo‘lib xizmat qiladi.

Shuningdek, Qurbonjon Dodhoh faoliyati Markaziy Osiyo tarixida mahalliy yetakchilarning siyosiy jarayonlarga ta’siri, an’anaviy boshqaruv tizimlarining o‘zgarishi hamda mustamlakachilik davridagi ijtimoiy qarshilik shakllarini o‘rganishda muhim ilmiy manba bo‘lib qoladi. Uning hayoti va faoliyati asosida olib boriladigan tadqiqotlar nafaqat tarixshunoslik, balki siyosatshunoslik va sotsiologiya fanlari uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, Qurbonjon Dodhoh shaxsi xalq xotirasida jasorat, donolik va matonat timsoli sifatida saqlanib qolgan bo‘lib, uning tarixiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абрамзон С.М. *Киргизы и их этногенетические и историко-культурные связи*. — Фрунзе: Илим, 1990. — 312 с.

2. Бартольд В.В. *История культурной жизни Туркестана*. — Москва: Наука, 1963. — 540 с.

3. Маслов А.А. *История Средней Азии XIX века*. — Москва: Восточная литература, 2005. — 428 с.

4. Караев К. *Кыргызстандын тарыхы (XIX–XX кылымдар)*. — Бишкек: Билим, 2012. — 356 б.

5. Исхаков С. *Очерки истории Ферганской долины*. — Ташкент: Фан, 2001. — 275 с.

6. Faxriddin B., No‘monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – Т. 4. – №. 1. – С. 333-337.

7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 8. – С. 45-50.

8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O ‘ZO ‘ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA’SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.

9. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O ‘RGANISH.

10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLAHГAH M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791. 11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИ//https://www.iupr.ru/6-121-2024 https://www.iupr.ru/_files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true

12. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O ‘RGANISH.

13. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No‘monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.

14. Xusinovich, Turdialiyev Jonibek, and Mo‘minov Nurali Ro‘zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O ‘RGANISH."

15. Абдуқаҳоров Н., Турдиалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ M1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.

16. Каршиев Ф. У., Абдукахоров Н. ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-2 (121). – С. 1142-1145.

17. Oybek o‘g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA’SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – T. 92. – №. 1. – C. 127-132.

18. Xuzriddinovich B. F. et al. SURXONDARYO VILOYATIDAGI TABIIY-IQLIM SHAROITLARIDA AVTOMOBILLARNING ISH SHAROITLARINI TASNIFLASH //Tadqiqotlar. – 2025. – T. 63. – №. 2. – C. 26-32.

19. Abduqahorov N., Turdialiyev J., Mo‘minov N. M1 VEHICLES IN DIFFERENT ENVIRONMENTS ANALYSIS AND PARAMETERS OF BRAKING LEARN //Journal of science-innovative research in Uzbekistan. – 2024. – T. 4. – №. 4. – C. 377-386.

20. Абдуқаҳоров Н., Турдиалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ М1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.

21. Oybek o‘g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA’SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.

22. Bakhramov F., Abdukahorov N., Tilavkobilova D. Analysis of the braking path of cars equipped with ABS in different environments //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2025. – Т. 3268. – №. 1. – С. 020052.

23. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABC BILAN JIHOZLAHGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-1 (121). – С. 334-337.

24. O‘G‘Li A. A. U., Raxmatovich K. M., Shoykulovich A. O. UZUN QOZIQLI BARABANNI PAXTA TARKIBIDAN OG ‘IR ARALASHMALARNI AJRATISHGA TA’SIRINI NAZARIY O ‘RGANISH NATIJALARI //Механика и технология. – 2025. – Т. 1. – №. 18. – С. 133-139.

25. Raxmatovich K. M. URUG ‘TOZALASh MAShINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASh //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

26. Astanakulov K. D. et al. The separation of light impurities of safflower seeds in the cyclone of the grain cleaning machine //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2020. – Т. 614. – №. 1. – С. 012141.

27. Karimov M. R. et al. Safflower seed cleaning machine and determining the rotational speed of its supplying roller //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2021. – Т. 868. – №. 1. – С. 012050.

28. O‘G‘Li A. A. U., Raxmatovich K. M., Shoykulovich A. O. UZUN QOZIQLI BARABANNI PAXTA TARKIBIDAN OG ‘IR ARALASHMALARNI AJRATISHGA TA’SIRINI NAZARIY O ‘RGANISH NATIJALARI //Механика и технология. – 2025. – Т. 1. – №. 18. – С. 133-139.

29. Raxmatovich K. M. URUG ‘TOZALASh MAShINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASh //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

30. Astanakulov K. D. et al. The effect of safflower oil (Carthamus Tinctorius L.) and inositol supplementation on egg production.

31. Raxmatovich K. M. URUG ‘TOZALASh MAShINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASh //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

32. Bazaluk O. et al. Improving energy efficiency of grain cleaning technology //Applied Sciences. – 2022. – Т. 12. – №. 10. – С. 5190.

33. Ishmuradov S. U., Abdumajidov R. B. Determination results of disc plough hang mechanism and support disc parameters //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2022. – Т. 1076. – №. 1. – С. 012039.